

АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОСОЮЗУ

Скорик М.Л.

В роботі показано, що сучасний стан аграрного сектору України не дозволяє наблизитись до стандартів ЄС. Ситуацію можливо змінити після проведення децентралізації влади та передачі вирішення соціальних та фінансових проблем територіальним громадам. Це дозволить оперативно і якісно вирішувати питання залучення інвестицій для впровадження інноваційних технологій у виробництво сільгосппродукції, що буде відповідати вимогам ЄС та забезпечить Україні достойне місце серед експортерів цієї продукції.

Постановка проблеми.

В сучасному світі під впливом могутніх фінансових посередників відбувається трансформація поглядів на подолання наслідків кризових явищ в економіці, які останнім часом доволі часто про себе нагадують. На думку Е. Райнерта [12] існують галузі, вкладення в які на певному етапі стають обернено-пропорційними прибутку (*спадаюча віддача*). Це стосується сільського господарства, видобутку копалин та ін. На противагу їм існують галузі, в яких збільшення обсягів виробництва зменшує собівартість (*зростаюча віддача*). До таких належать обробна промисловість та майже всі галузі з виробництва наукоємної продукції. Україна має досить високий інтелектуальний потенціал та кваліфіковані кадри, що є необхідною умовою для розбудови та розвитку підприємств з інноваційними технологіями. Теоретично усе ясно, куди слід направляти зусилля та вкладати кошти та на практиці набагато складніше. Але навіть за попередження Е. Рейнарта величезний аграрний потенціал України має використовуватися як конкурентна перевага у міжнародному поділі праці та конкуренції за ринки збуту. В економіці України аграрний сектор залишається винятково важливою ланкою, яка визначає соціально-

економічний стан суспільства та продовольчу безпеку держави. Аграрний сектор економіки є одним із потужних важелів подальшого економічного розвитку нашої держави.

На Україну припадає 11% усіх орних земель Європи [2]. Вже зараз Україна здатна забезпечити продовольством близько 140 млн. людей, а за умови внесення змін у систему управління аграрним сектором, Україна має можливість вийти на передові позиції в аграрній діяльності та зайняти гідне місце в Євросоюзі (ЄС).

Аналіз досягнень і публікацій.

Питаннями ефективності сільського господарства з позицій його сталого розвитку та вдосконалення територіальної організації займаються науковці Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ, Інституту економіки НАНУ, Інституту аграрної економіки, Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ тощо. Серед авторів, які розробили теоретико-методичні основи та займалися прикладними аспектами цієї проблеми можна виділити Дорогунцова С.І., Борщевського П.П., Данилишина Б.М., Долішнього М.І., Лисецького А.С., Онищенко О.М., Прейгера Д.К., Попрозмана Н.І., Паламарчука М.М., Пістуна М.Д., Поліщук М.П., Саблука П. Т., Царенко О.М., Чернюк Л.Г. та ін.

Мета дослідження – дослідити стан аграрного сектору України та визначити умови, за яких буде реалізовано його конкурентну перевагу на Європейському ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Нинішні результати господарювання не відповідають існуючому потенціалу країни, зміна системи управління аграрним сектором може дозволити Україні вийти на передові позиції з експорту продовольства й успішно конкурувати з лідерами світового ринку.

Сучасні проблеми аграрного сектору економіки представляють тісно зв'язаний ланцюг політичних та соціально-психологічних аспектів розвитку агропромислового комплексу, хоча, безперечно, всі ці проблеми тісно пов'язані з вузловими питаннями аграрної економіки. Внаслідок сучасної кризової ситуації у функціонуванні економіки аграрної сфери та соціального розвитку села стримується освоєння соціально орієнтованих ринкових відносин. Багаторічна практика зарубіжних країн переконливо свідчить про неправомірність орієнтації ринкового виробництва лише на стихійність його розвитку і автоматизм саморегулювання [6].

Аграрний сектор економіки країни – це цілісний комплекс, тісно пов'язаний з природними умовами, ресурсами, технічними можливостями

та кваліфікованими спеціалістами. У 2013 р. на території країни виробництвом аграрної продукції займалося 59 тис. аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання (включаючи фермерські господарства), які використовували 23,2 млн. га сільськогосподарських угідь.

У господарських товариствах зосереджено 51,2% цих угідь, у фермерських господарствах – 20,0%, у приватних підприємствах – 16,0%, у виробничих кооперативах – 4,6%, у державних підприємствах – 2,6%, у підприємствах інших форм господарювання – 7,7% [10].

Аграрний сектор є однією з найбільших галузей народного господарства, що залучає природні ресурси в економічний обіг. Українські сільськогосподарські угіддя становлять 0,8% площі сільськогосподарських земель світу [8].

В незалежній Україні досить болісно відбувся процес переходу сільськогосподарського виробництва від адміністративно-командних умов функціонування до нових ринкових. Соціально-економічний ефект в аграрному секторі економіки за роки становлення ринкових відносин виявився негативним порівняно з іншими секторами. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України повинна бути спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності, що на даному етапі розвитку вимагає пріоритету формування різних категорій господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також – власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою [3].

Вирішальним фактором зростання обсягів аграрного виробництва мають бути аграрні реформи, які вперше були впроваджені 20 років тому. Завдяки їм відставання України від середніх економічних показників ЄС скоротилося за цей період у два рази, хоча рівень освоєння реформ сягнув лише 40 %. Через не освоєння іншої частини реформ й ігнорування дії об'єктивних економічних законів розвитку агропромислового виробництва Україна відстає від ЄС за виробничо-економічними показниками [13].

Аби визначити необхідні реформи на сучасному етапі розвитку аграрного сектору, необхідно зрозуміти в якому напрямку буде

розвиватися країна в цілому. Для цього слід створити схему економічного розвитку країни, а відповідно – всіх регіонів, територій, галузей.

Модель постіндустріального розвитку економіки України має поєднувати індустріальний розвиток й аграрне виробництво, бо неможливо досягти бажаних результатів віддаючи перевагу лише одному напрямку. Насамперед промисловість повинна задовольняти потреби сільського господарства, а воно – потреби промисловості та її працівників. Цей тандем буде ефективним лише при застосуванні прогресивних та інформаційних технологій з метою забезпечення високодохідного функціонування об'єднаного капіталу та ефективного запровадження їхніх досягнень у виробництво. Отриманий дохід має направлятися на розв'язання проблем соціуму, що відповідає потребам соціально орієнтованої економіки [11].

Сучасний стан аграрного сектора унеможливорює його інтеграцію до норм, притаманних ЄС, та потребує негайного реформування економічних відносин на селі і децентралізації при майже повному перезавантаженні влади. Багато проблем на селі можливо вирішити завдяки розширенню повноважень територіальних громад та місцевого самоврядування.

Без завершення земельної реформи на селі важко вибудувати в державі систему розподільчих та регульованих відносин, ліквідувати диспаритет цін, забезпечити працівникам економічну зацікавленість в аграрній діяльності та домогтися значного нарощування обсягів виробництва. Неурегульованість державою економічно справедливих цінових відносин, визначених відповідно до вимог об'єктивних економічних законів, заважає адаптації аграрного сектора до стандартів ЄС.

Необхідно враховувати, що в Україні умови для розвитку сільськогосподарського виробництва в різних регіонах різні, тому бажано сформувати в кожній області регіональні науково-економічні центри розвитку сільських територій. Ці центри повинні забезпечити наукове супроводження виробничої, економічної та соціальної діяльності усіх суб'єктів господарювання з урахуванням розвитку територій, на яких вони розташовані [13].

Від вирішення перерахованих проблем залежить успіх економічної діяльності в аграрній сфері. Найголовнішими зараз на селі є соціально-психологічні проблеми, спричинені безробіттям [1].

На ринку праці у 2012 – 2013 рр. спостерігалися позитивні зрушення. Чисельність зайнятого населення в Україні у 2012 р. збільшилася та становила 20 354,3 тис. осіб, а у 2013 р. – 20 444,1 тис. осіб. Рівень зайнятості у середньому по Україні зріс з 59,2% до 59,7%. За даними Державної статистичної служби статистики України, частка зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві дещо зросла і становила у 2012р. - 17,2%, а у 2013 р. – 17,5% від усього зайнятого населення. А от ситуація з сільським населенням має зворотню тенденцію, а саме із загальної кількості найманих працівників у сільському господарстві у 2010 р. було зайнято лише 6% (у 2000 р. – 17%) [9].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика успадкованої та прогнозованої згідно із запланованими реформами системи влади

Успадкована система влади	Децентралізація
Концентрація влади в одній інституції.	Децентралізація влади. Максимальна дерегуляція дозволів і послуг.
Максимальна передача фінансів «нагору», їх перерозподіл «вниз» у ручному режимі.	Передача більшості повноважень та ресурсів на рівень територіальних громад – сіл, селищ і міст.
Повна залежність територій від центру.	Чітке розмежування повноважень як між різними органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування
Розбалансована система місцевого самоврядування. Слабкі громади.	Принцип субсидіарності. Зі сфери компетенції органів виконавчої влади мають бути вилучені та передані до відання місцевого самоврядування повноваження, які можуть бути ефективніше реалізовані територіальними громадами.

Вирішення більшості питань через корупційний чинник.	Відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцем і державою.
--	--

Таке скорочення відбулося, не в останню чергу, внаслідок низької заробітної плати в аграрній галузі, яка ще й не виплачується вчасно, а також необлаштованості сільського життя та слабого інфраструктурного забезпечення [7]. Все це робить аграрну працю непривабливою та спричиняє відплив робочої сили з галузі. Змінити ситуацію можуть лише докорінні зміни в управлінні на місцях.

Зараз Україна знаходиться напередодні Конституційної реформи, яка має на меті максимально децентралізувати владу (Табл.1).

Існуюча в країні система державного управління є неефективною, вона поєднує як інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися в період незалежності України. Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою та відірваною від людей, внаслідок чого існуюче державне управління стало гальмом у проведенні соціально-економічних і політичних реформ. Тому зміст адміністративної реформи полягає, з одного боку, в комплексній перебудові існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя, з іншого – у розбудові деяких інститутів державного управління, яких Україна ще не створила як суверенна держава.

Метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становленні України як високо розвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури й демократії, дасть їй змогу стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка буде наближена до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності стане спрямованість на національні інтереси країни.

В Україні понад 92% сільських територіальних громад мають менше 3 000 жителів, 11% громад – менше 500 жителів. Здійснення постійної фінансової підтримки через районні бюджети нечисленних територіальних громад із використанням системи дотацій, вирівнювання є обтяжливим для державного бюджету та стримує розвиток малих міст і великих селищ.

Починаючи з 1991 року, чисельність сільського населення зменшилася на 2,5 млн осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 од. Разом із тим кількість сільських рад збільшилася на 1067 од. В Україні створено близько 12 тис. територіальних громад, у більше як у 6 тис. громад чисельність жителів становить менше 3 тис. осіб, із них у 4809 громадах – менше 1 тис. осіб, а в 1129 громадах – менше 500 осіб, у більшості з них не створено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не можуть здійснювати надані законом повноваження. Дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету [13].

Проведення структурних реформ дасть змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів зазначених реформ із реформою місцевого самоврядування й територіальної організації влади. Для забезпечення дієздатності територіальних громад необхідно прийняти Закони України «Про право територіальних громад на об'єднання» та «Про співробітництво територіальних громад».

Реформована система органів влади передбачає суттєві зміни на рівнях районів і громад, а саме – зменшення кількості районів та створення об'єднаних територіальних громад [14].

Нагальна необхідність укрупнення районів і громад, а також перерозподіл повноважень зумовлені роздрібненістю та нечисленністю більшості територіальних громад, їх фінансовою неспроможністю, відсутністю резервів і ресурсів для власного економічного розвитку.

Децентралізація покликана задовольнити потреби регіонів без шкоди для країни в цілому. Основні напрями реформи мають забезпечити бюджетну автономію й фінансову самостійність місцевих бюджетів, закріплення за ними стабільних джерел доходів і розширення їх прибуткової бази, децентралізацію витратних повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформованих за принципом субсидіарності. Бюджетна реформа повинна дати змогу формувати місцеві бюджети, не чекаючи центрального, що забезпечить можливості сталого розвитку територій [11].

Процес децентралізації влади – необхідний, але недостатній крок на шляху інтеграції України до стандартів ЄС. Без залучення інвестицій для впровадження новітніх інноваційних технологій ситуація не

зміниться. Лише завдяки активізації інноваційної й інвестиційної діяльності всіх господарюючих суб'єктів можливо запуснути економічний механізм розвитку інноваційної діяльності в аграрній сфері. Реалізація такого підходу може бути успішною лише за умов пільгового оподаткування організацій, що розробляють і освоюють нововведення, а також державного страхування інноваційних ризиків.

Система інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємства АПК являє собою сукупність пов'язаних між собою центрів відповідальності інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку інтегруючої фінансово-промислової групи і вхідних у неї агропромислових підприємств, які відтворюють оптимальні інвестиційні грошові потоки, спрямовані на реалізацію інновацій і здійснюють генеруючий синергетичний ефект [15].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку світового агропромислового виробництва доводить, що сутністю АПК є інтеграція взаємозалежних видів і підвидів економічної діяльності в галузях сільськогосподарського і промислового виробництва, пов'язаних між собою технічно, технологічно, економічно, фінансово й організаційно на основі державної, приватної і змішаної форм власності різного територіального розміщення в інтересах випуску на інноваційному обладнанні суспільно необхідного інноваційного кінцевого продукту за мінімальних витрат і максимальних фінансових результатів.

Одним з напрямків підвищення ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності в АПК може стати розробка комплексної програми по залученню інвестицій в агропромисловий комплекс як основа модернізації інвестиційної політики.

Дана модель повинна містити у собі три основних складові: інвестиційну привабливість, управління інвестиційним процесом та заходи з поліпшення інвестиційного клімату. Кожен з представлених елементів має свій алгоритм по залученню інвестицій в аграрний комплекс. Заключним етапом програми є розробка заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату конкретного регіону або підгалузі АПК.

Висновки.

Підсумовуючи можливо зазначити, що стан агропромислового комплексу країни значною мірою впливає на нормальне функціонування всього народного господарства та життя в країні, оскільки він гарантує продовольчу безпеку та значні надходження до бюджету від експорту.

Реформи в аграрній сфері та зміни у системи управління дадуть змогу Україні домогтися значних зрушень в ефективності аграрної діяльності. Для забезпечення виконання концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року необхідно наблизити законодавство України до вимог законодавства ЄС, сприяти розвитку органічного виробництва, створити умови для розвитку біржового ринку та Центру ринкової інформаційної підтримки.

Вирішення завдань, які стоять перед аграрною сферою, можливе тільки в руслі інноваційного розвитку.

На шляху адаптації до стандартів ЄС необхідно перейти від прямого державного регулювання цін на продовольчі товари до запровадження програми адресної підтримки малозабезпечених категорій населення [9].

Крім того країна потребує суттєвих зрушень у питаннях децентралізації влади, створенні привабливого інвестиційного клімату для впровадження інноваційних технологій у аграрний сектор, удосконаленні механізму прогнозування й планування розвитку аграрного сектору та створенню прийнятних умов задля кадрового забезпечення аграрного сектору.

Україна має всі необхідні ресурси аби стати одним з найбільших експортерів продовольства в світі [4]. Головне завдання, яке постає перед владою це раціональне використання цих ресурсів та своєчасні зміни у системі управління аграрною діяльністю, які будуть відповідати запитам сучасного ринку.

Література

1. Білик І. Дослідження динаміки зайнятості та рівня заробітної плати в аграрному секторі економіки України // БІЗНЕСІНФОРМ.- 2014. – Вип.11. – С. 119-124.
2. Економіко-правова бібліотека: Агропромисловий комплекс України. – 2014. – [Цит. 18.05.2015] – Доступний з: <<http://www.vuzlib.su/rps/210.htm>>.
3. Іртищева І. Децентралізація системи управління в забезпеченні сталого розвитку сільських територій // Економіка АПК. – 2015. – Вип.4. – С. 64-70.

4. Княжанський В. Ми можемо нагодувати весь світ // День. – 2011. – Вип.88.
5. Кропивко М. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності // Аграрна політика і реформування. – 2015. – Вип.3. – С.5-14.
6. Лупенко Ю. Результати і проблеми реформування сільського господарства України // Економіка АПК. – 2014. – Вип.7. – С. 26-38.
7. Михайлова М. Кадрове забезпечення агропромислового виробництва: теоретико-методологічні засади // Економіка АПК. – 2015. – Вип.2. – С. 50-56.
8. Мороз П. Органічне виробництво: земля і люди. – 2014. [Цит. 15.05.2015]. – Доступний з: <<http://www.agroprofi.com.ua/content/view/455/40>>.
9. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України: Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року. – 2015. – [Цит. 22.05.2015]. – Доступний з: <<http://minagro.gov.ua/apk?nid=16823>>.
10. Павлова Г. Особливості аграрного сектора в національній економіці // Ефективна економіка. – 2014. – Вип.2.
11. Попрозман Н. Методологічні засади формування стратегії розвитку агропромислового виробництва на основі системного аналізу // Економіка АПК. – 2015. – Вип.4. – С. 35-40.
12. Райнерт Эрик С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными /М.: Изд.: Высшая Школа Экономики (Государственный Университет). - 2015. – 384 с.
13. Саблук П. Стан і напрями розвитку аграрної реформи // Аграрна політика і реформування. – 2015. – Вип.2. – С. 10-17.
14. Сайт Законодавство України: Концепція адміністративної реформи в Україні. – 2006. – [Цит. 20.05.2015] – Доступний з: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/810/98>>.
15. Соловчук К. Перспективи розвитку інноваційно-інвестиційних процесів в аграрній сфері // Економіка та управління національним господарством. – 2015.- Вип.1. – С. 130-137.

Abstract

Skorik M.L.

The Ukrainian agriculture on the way in European Union

The article investigates the Ukrainian agriculture, which can't get closer to the EU standards. The situation could be changed in the case of implementation of government decentralization and the transmission of solving the social and financial problems of people in regions. It would allow making quick and high-quality solutions about investments attracting for improvement the innovation technologies in agricultural production, which would fit the bill of EU and provide the rightful place for Ukraine among agriculture exporters.